

SERRA DE CAVALLS

Terra Alta

Indrets de la Batalla de l'Ebre: Mola d'Irto, Serra de Cavalls i Cim de la Mort	
Distància	14 km
Desnivell acumulat	541 m
Nivell de dificultat	Fàcil
Data	4 de desembre de 2018
Cartografia	Ed. Piolet: Serres de Pàndols i Cavalls (1:25000)
Recursos consultats	La Batalla del Ebro. Asedio y defensa de Gandesa... Lluís M. Mezquida. Diputació Provincial de Tarragona. Centre d'interpretació 115 Dies (Corbera d'Ebre)
Itinerari relacionat	Serra de Pàndols
Punts per a GPS	https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/serra-de-cavalls-31339626

La nit de Sant Jaume de 1938, més cent mil homes de l'Exèrcit Popular de la República creuaven l'Ebre per diversos punts i aconseguien recuperar el terreny entre Mequinensa i el riu Matarranya i a l'arc que fa el riu des d'aquí fins a Benifallet. Durant 115 dies, més de tres-cents mil homes, esmerçant una ingent quantitat de maquinària bèl·lica, van enfrontar-se en la Batalla de l'Ebre, la darrera i més cruenta de la Guerra Civil. La destrucció fou immensa a la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. L'exèrcit feixista aconseguí fer recular el republicà que, vençut, el 16 de novembre, el que restava de les seves unitats, retornà a la riba esquerra.

Juntament amb la veïna serra de Pàndols, la de Cavalls, sobre Corbera, i la del Pebrer sobre Gandesa, foren punts on els enfrontaments resultaren especialment acarnissats. L'itinerari que proposem puja a la Mola d'Irto i recorre les serres de Cavalls i del Pebrer on s'alça el dissortadament cèlebre Cim de la Mort. L'ofensiva del republicans va quedar deturada a les portes de la Pobla de Massaluça, Vilalba dels Arcs, Gandesa i Prat de Comte. A partir d'aquí van perdre la iniciativa i foren obligats a recular progressivament. Es van atrinxerar al que els restava de la Serra de Pàndols, a la Mola d'Irto i a tota la Serra de Cavalls i hi van resistir fins al primers dies de novembre.

L'itinerari és fàcil, la senyalització, testimonial, tot i que els camins, en general, són ben fressats.

Accés

Poc més enllà del punt quilomètric 12 de la C-43 entre Gandesa i Pinell de Brai, trobem el Coll de la Font on parteixen dues pistes la primera a mà esquerra i tot seguit una altra a la dreta. En aquesta hi trobarem un petit espai suficient per aparcar-hi un parell de vehicles.

Coll de la Font (425m)

En aquest punt hi passa el camí de Gandesa a la Fonteta i en surt el del cim de la Mort, per on retornarem. És paral·lel a la carretera i hi discorren el GR 171-3 i el de St. Jaume de l'Ebre. Als mapes militars antics és ressenyat com a «Coll del Niño» i a primeries d'agost del 1938 hi havia instal·lat un del lloc de comandament de l'exèrcit feixista dons la línia del front era ben a prop.

Comencem a caminar seguint el GR en direcció a la Fonteta (SE), sempre paral·lels a la carretera.

La Fonteta (375m)

Àrea de lleure amb font, taules i graelles, al costat de la C-43. Seguint el GR hem de sortir a la carretera i seguir-la tres-cents trenta metres. Davant nostre en el sentit de la marxa, s'alça la Mola d'Irto. El GR se'n separa a mà dreta per un camí paral·lel. Nosaltres la seguim uns metres més i prenem el primer trencall a mà

esquerra, a l'alçada d'una granja de blanques parets: és el camí de les Carruves que s'endinsa a la vall homònima.

El seguim (NE) bona estona obviant tots els ramals que, a dreta i esquerra, accedeixen a olivars, ametllerars i vinyes. La de les Carruves és una vall plana i fèrtil, conreada bàsicament amb aquestes espècies.

Uns metres abans que la pista faci un gir de 90° a l'esquerra, l'abandonem per una altra a mà dreta que baixa (SE) a passar pel costat d'unes vinyes. S'acaba al final d'una feixa d'ametllers, on trobem un camí pel que discorre el tram entre la Serra de Cavalls i la Fontcalda del GR 171. Nosaltres el prenem a mà dreta, en direcció a la Fontcalda, per tal de visitar la Mola d'Irto, però després retornarem aquí per enfilar-nos a la Serra de Cavalls.

Seguim aquest camí (SE) fins a un collet on hi ha una torre d'alta tensió. Deixem el GR i en prenem un que puja a mà dreta (SW). És ben fressat i esporgat, però quan baixa a creuar la torrentera, resta força envaït de bosquina, però es deixa seguir bé i hi ha fites.

En fort pendent, superem un grau sota el morral llevantí de la mola i sortim a les ruïnes de l'ermita de Sant Marc. Continuem pujant fins atènyer el cim de la mola.

Mola d'Irto (538m)

Al cim podem comprendre la importància estratègica d'aquest enclavament, entre les serres de Pàndols i Cavalls, dominant la carretera de Gandesa a Pinell de Brai, des d'on s'albiren Gandesa, Corbera d'Ebre i el Puig Cavaller. Militarment era identificat com a «Vértice San Marcos» o «Cota 504». Els republicans l'havien rebatejat irònicament com a «Ermita de Sant Marx». El nucli de suport per aquesta zona des de la rereguarda republicana era el Pinell de Brai.

Davant la dificultat de recuperar Sant Marc, les posicions republicanes a Pàndols (Santa Magdalena i cota 666) i la Serra de Cavalls, a primers de setembre els feixistes orientaren la contraofensiva vers Corbera d'Ebre i les Camposines. El 30 d'octubre els ocupants de la mola varen patir un càstig artiller i de l'aviació duríssim, com a preparació de l'assalt del dia següent, quan en foren foragitats.

Retornem a la feixa d'ametllers i comencem a enfilar-nos (E) a la serra de Cavalls. El darrer incendi que ha arrasat aquesta zona fou el juny de 2012 i va començar al costat de la carretera C-43 enfilant-se cap a Cavalls. Els vestigis encara són ben evidents. Tot i que a la postguerra es va recuperar moltíssim material i ferralla, encara resta força artefactes per localitzar (1). Així que els bombers hagueren d'actuar amb moltíssima precaució.

Pugem (NE) entremig de marges d'antigues feixes de conreu fins a tocar una carena avançada de la serra on hi localitzem túnels de les defenses republicanes.

Després d'una marrada (SE) revoltant a la falda de la Carabassa, ens apartem del camí per visitar un altre refugi excavat a la roca. A partir de la Carabassa, el camí segueix la carena (NE), pràcticament al fil del cingle, on localitzem, de tant en quan, vestigis de trinxeres, posts de tir i nius de metralladora.

Superada una graonada on hi ha una cadena d'ajuda, ja podem albirar el sostre de la serra.

Punta Redona (659m)

Coronada per un vèrtex geodèsic i una creu metàl·lica. Al voltant del cim s'hi localitzen pous de tirador i restes de trinxeres. Militarment era identificada com a «Vértice Caballs». Els republicans havien fortificat tota la serralada i s'hi van fer forts fins a primers de novembre quan, sota un allau de foc artiller i d'aviació com mai s'havia vist en tota la guerra (1), varen ser-ne foragitats. La pèrdua de Cavalls i Pàndols suposà el final de la Batalla de l'Ebre: el 16 de novembre les darreres unitats republicanes retornaren a la riba esquerra del riu per Flix.

Hi gaudim d'una ampla panoràmica de 360° de la que destaquen el massís de lo Port, les serres Cardó, del Montsant, de Llaberia i la Mola de Colldejou.

Seguim camí carenejant en la mateixa direcció. Prop del cim hi ha una làpida en record de Roland Giné (2) i una bústia. Aviat localitzem el camí de baixada.

- (1) Algunes fonts asseguren que per doblegar la resistència de Pàndols i Cavalls l'exercit feixista va esmerçar-hi 9.000 tones de projectils d'artilleria i 8.000 de bombes d'aviació.
- (2) Habitualment també hi ha un bust d'aquest alpinista benissanetà, però en aquestes dates s'havia retirat per restaurar-lo.

Fita de Cavalls (627m)

Rètols indicadors i una gran fita senyalen el camí que baixa a Pinell de Brai i el de l'obaga, que seguirem.

La cota que tenim just a sobre és partió de tres termes: Pinell de Brai, Gandesa i Benissanet. La Vall de les Carruves una falca gandesana entre Corbera d'Ebre i Pinell de Brai. De forma que el camí serpentejant camí de fort pendent pel que baixem correspon a la comarca de la Ribera d'Ebre. Ja ben avall rebutgem un camí a mà dreta i tot seguit sortim sobre una pista que prenem a mà esquerra en baixada. A la següent bifurcació anem a l'esquerra recuperant el camí de les Carroves pel que travessem tota la vall fins a ben pocs metres del punt on l'hem deixat a l'anada.

Camí a la Serra del Pebrer (402m)

Just al bell mig de la colzada de 90º que el camí de les Carruves fa a l'esquerra, el deixem per un altre a mà dreta que s'adreça a un maset. Pocs metres abans d'aquesta construcció prenem un corriol a mà dreta que aviat es bifurca. No seguim el ramal de la dreta, que passa pel costat d'unes arnes. Anem a l'esquerra i, pel marge d'una feixa, sortim a un camí carreter que seguim a mà dreta, entre un marge de pedra seca i una feixa d'ametllers (NW). Quan es bifurca a l'alçada d'un olivar, anem a l'esquerra. Poc més enllà pugem pel costat d'una filera d'oliveres fins atènyer un corriol que s'enfila entremig de la pineda (W).

Poc després de creuar el tallafocs d'una línia d'alta tensió, una fita ens assenyala un poc definit corriol a mà esquerra que puja al Puig de l'Àliga.

Un cop visitat el cim, coronat per una estela en memòria d'uns brigadistes internacionals, retornem al camí i seguim propers a la carena de la Serra del Pebrer pel vessant de migdia (SW), per acabar enfilant-nos-hi. Deixem a mà dreta el camí que baixa a Gandesa i atenyem el cim de la Mort.

Cim de la Mort (482m)

L'ofensiva republicana va quedar deturada davant Gandesa i el front establert a la línia que uneix Coll dels Gironesos, Collet de les Forques, Cim de la Mort (3) i les cotes a migdia d'aquest fins a la Vallada d'en Torner, al peu del Puig Cavaller.

La República havia aconseguit recuperar Corbera, però no Gandesa, el que li hagués permès encerclar Bot, principal punt de subministrament dels feixistes. Així que la defensa de la ciutat resultà estratègica (4) i els combats també foren molt acarnissats en aquest front.

Abans de la Batalla de l'Ebre, aquest era un cim intranscendent. Els brigadistes internacionals que lluitaven amb l'Exercit Popular el batejaren com a «The Pimple» (el gra). Els feixistes l'anomenaren «Cerro de las Viudas» i «Pico de la Muerte» i així es coneix des de llavors. Els republicans varen aconseguir retenir-lo fins al 3 de setembre quan varen haver de retirar-se'n perdent Corbera d'Ebre.

Baixem del cim continuant en la mateixa direcció que hi hem arribat i aviat sortim sobre una pista que seguim a mà dreta fins al Coll de la Font.

- (3) En les cròniques sovint es confon el cim de la Mort amb el veí Puig de l'Àliga, d'alçàries semblants, identificant-lo com a «Cota 481»
- (4) Hom creu que Gandesa era el primer gran objectiu de l'ofensiva i hi ha opinions per a tots els gustos sobre les raons per les que va deturar-se donant temps als feixistes a rebre reforços.